

письменник вніс залізничну станцію-присілок в одному із степових куточків України, Кіровоградщині, неподалік від Піщаного Броду, через який курсують швидкі поїзди на Одесу, Москву..., а дослідниця обвела контуром, привернула увагу, запрошуючи зацікавлених до співрозмови, співпереживання.

До наукового видання вибрані найбільш характерні статті автора. Воно не містить повного переліку праць, але є всеохопним у виявленні літературознавчих інтересів і наукової біографії прикарпатської дослідниці. Тематика праць може видатися розпорошеною, але не дозволяє відкинути неперепутну ерудицію вченої. Історико-літературознавчу книгу М.Хороб можна описати трьома словами: інтерес, осмислення, аргументованість.

Вона змістовна і узагальнює літературознавчий і естетичний досвід.

Книга досліджень, критичних статей, етюдів написана жінкою. Для сучасного українського літературознавства це звичне і поширене явище. Та Марта Хороб ще й жінка-мати, яка своїм інтересом до літератури полонила не тільки студентів, а й свою дочку, відому в літературознавстві як Мирослава Медицька (автор ґрунтовної, новаторської монографії “Творчість Станіслава Виспянського й українська література кінця ХІХ – початку ХХ століття”, наукових праць з компаративістики), світлій пам’яті якої книга присвячена. Усвідомлюємо, якими можуть бути сила неруйнівних спогадів, справжньої самовіддачі та відданості, праці без фальші, значно більшими за різні абстрактні схеми і моделі.

м. Луцьк

Тамара Ткачук

ЛАБИРИНТАМИ МИСЛЕННЯ “НОМО ЕКСАРРАНС” – ГЕРОЯ СУЧАСНОЇ ПОЛЬСЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ “МОЛОДОЇ” ПРОЗИ

Шевчук Я. Номо ексарранс: Герой сучасної польської та української “молодої” прози : монографія / Ярослава Шевчук. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2012. – 350 с.

В українському літературознавстві досі не було окремого дослідження, яке б не вибірково, а системно розкривало найновіші явища в польській та українській “молодій” прозі в компаративній площині. Можемо стверджувати, що праця Ярослави Шевчук “*Номо ексарранс: Герой сучасної польської та української “молодої” прози*” значною мірою заповнює цю прогалину вітчизняної компаративістики.

За допомогою типологічного інструментарію ґрунтовно інтерпретовано художні твори сучасних польських та українських письменників з окресленням проблем “автор”, “герой”, “літературне покоління” тощо, не зважаючи на те, що автором аналізуються явища ще недостатньо актуалізовані в дискурсі національних літератур. З метою виявлення існування певної “можливої спільноти” молодих польських та українських літераторів

1970-х – початку 1980-х років не лише в історично-соціологічному розумінні, а й спільноти, яка б проявлялася через подібності способів художнього осмислення й зображення суспільної реальності періоду кінця ХХ століття, автор проводить паралелі між подібними явищами літературного процесу в Польщі й Україні.

Чітко визначеним і вмотивованим є вибір методів дослідження і методики їхньої реалізації: від плюралістичних тенденцій в науковій літературознавчій методології автор сміливо сягає сфери інтердисциплінарних студій, сфери культурології та антропології в дусі американської школи компаративістики Р.Веллека, Г.Ремака.

Літературознавча студія Ярослави Шевчук складається із трьох логічно взаємопов’язаних розділів: “Поколінневий дискурс як спосіб (само)окреслення в українській і польській літературі зламу ХХ–ХХІ сторіч”, “Молода” українська і польська проза кінця ХХ – початку ХХІ століття: автор і герой у світлі поколінневих (само)репрезентацій», “*Номо ексарранс*” – герой-утікач у польській та українській “молодій” прозі”. До кожного розділу входить по чотири підрозділи, які

демонструють відповідний тип порівняльних студій, а кожен з аспектів дослідження, вивітлених у межах певного підрозділу, ілюструється художніми творами, у яких він найбільшою мірою виявлений.

У дослідницькому об'єктиві Ярослави Шевчук – і категорія покоління та множинність її інтерпретацій у літературознавстві й соціології, і поколіннєві (само)репрезентації в польській та українській прозі, і наратологічні інстанції "автор" – "наратор" – "персонаж", і постмодерні моделі особистості, і види протагоністів: "аутсайдер", "лузер", "невдаха". У ході аналізу художніх текстів застосовано георетичну парадигму типології постсучасних моделей особистості З.Баумана. Різновиди внутрішньо-психологічної втечі молодого людини у сучасному їй світі досліджено із залученням психоаналітичної теорії З.Фрейда і його доньки А.Фрейд, а також із використанням психодинамічного підходу в психології. Прикметно, що застосування психоаналітичного аспекту вмотивовано його використанням у працях літературознавця Г.Блума: "Страх впливу: Теорія поезії" (1973) і "Карта неправильного прочитання" (1975). Вдалою знахідкою дослідниці стало визначення причин ескапізму героїв творів письменників інонаціональних літератур: загубленість, непевність, страх перед життям.

Ключовою категорією в процесі інтерпретації художніх творів не випадково обрано протагоніста – носія і виразника свідомості свого покоління, якого автор характеризує як "людину-втікача" ("*homo exsarpans*"). Відстеження поколіннєвої ідентифікації типового протагоніста "молодої" прози як виразника світоглядних проблем, які хвилюють персонажів польського й українського історико-літературних контекстів кінця ХХ – початку ХХІ століття здійснено у другому і третьому розділах праці.

Аналізуючи поведінкові моделі ескапізму героїв творів польських й українських письменників, Ярослава Шевчук простежує низку подібностей між сучасним польським і українським континуумом. Майстерно, на прикладі конкретних художніх текстів, відзначено спільності у способах втечі молодих людей від складної дійсності. Зокрема, відмова персонажів творів Й.Віленговської, П.Гульди, М.Дзідо, С.Згути, Г.Копачевського, М.Сеневича, С.Жадана, І.Карпи, С.Лучака, С.Поваляєвої, С.Ушкалова та ін. від участі у нав'язуваної їм суспільної гри. Обираючи свободу

буття, протиставляючи себе світові, заперечуючи існуючі норми, штампи поведінки, відкидаючи міщанську споживацьку екзистенцію, діючі особи творів демонструють втечу, відстороненість від суспільних кліше. Наскрізною рисою, що об'єднує героїв, є незакоріненість їхнього буття, екстериторіальність, звідси спільність топосів блукання, мандрів, вокзалу, що підтверджують їхню безпритульність і беззахисність. Цілком логічним видається досліджений Ярославою Шевчук складний спектр віртуального (внутрішньо-психологічного) ескапізму молодих людей сучасної польської й української прози: втеча у спогади (ностальгія за дитинством), втеча від дорослого життя, самозахист байдужістю, занурення у самотність, у безладне статеве життя, у "відчужене дозвілля": телебачення, кіно, інтернет, ретритивна поведінка: втеча в алкоголь і наркотики та ін.

Широке поле студії української авторки уможливило розкриття психологічних, філософських проблем епохи кінця ХХ століття, болючих тем, що хвилюють молоде покоління різних соціумів. Здійснений у монографії вправний типологічний аналіз на основі уважного вчитування у тексти переконує, що для зіставлення вдало вибрано відповідні твори й саме порівняння їх зроблено в таких аспектах, що дають змогу виявити вражаючі збіжності між ними й водночас їхні своєрідні риси.

Науково позитивною рисою праці Ярослави Шевчук є не тільки її вміння аргументувати свої висновки і положення у зіставленні поколінь української й польської дійсності, відштовхуючись від літературних текстів і реалій досліджуваного періоду, а й залучення широкої сфери взаємного розуміння української і польської спільнот. Сміливо формулюючи проблемні питання, які виникали перед автором у процесі дослідження, вона вміло спонукає реципієнта до дискусії і приходиться до висновку, що саме польський критично-літературний контекст дозволяє краще зрозуміти твори українських молодих авторів.

Не тільки ці осмислені аспекти є науковою цінністю видання, а насамперед чітко окреслена автором концепція, побудована на типології найновіших явищ у польській та українській "молодій" прозі. Впевнена, що багата художня та літературно-критична база дослідження, найновіші методологічні принципи і прийоми компаративного аналізу сприятимуть значному інтересу серед фахівців і широкого кола читачів, студентської молоді,

яка, вочевидь, і постає героєм-протагоністом. Праця також слугуватиме глибшому розумін-

ню українсько-польської культурно-духовних спільнот.

м. Івано-Франківськ

Степан Хороб

ЕСТЕТИЧНИЙ ФЕНОМЕН УКРАЇНСЬКОГО ЕКСПРЕСІОНІЗМУ

Яструбецька Г. І. Динаміка українського літературного експресіонізму: монографія / Г. І. Яструбецька. – Луцьк: ПВД “Твердиня”, 2013. – 380 с.

Ім'я Галини Яструбецької добре знане не тільки в колі наукової, а й художньої інтелігенції сучасної України. Тож її монографічне дослідження присвячене генезі, засадам і функціонуванню такого типу ідейно-естетичної свідомості в українському національному літпроцесі, як експресіонізм, викликає неабиякий інтерес у середовищі вчених, тих, хто вивчає стильові форми і структури художнього мислення. У своїй літературознавчій праці Галина Яструбецька простежує розвиток і творче побутування вітчизняного експресіонізму, що виявляється передовсім у творах українських прозаїків і поетів – І.Франка, Ольги Кобилянської, Лесі Українки, А.Тесленка, В.Стефаніка, Г.Михайличенка, А.Головка, М.Хвильового, Т.Осмачки, В.Дрозда, В.Стуса, І.Римарука. Вона не тільки оприявнює на багатому національному літературно-художньому матеріалі функціонування експресіоністського типу авторської ідейно-естетичної свідомості, а й доводить його самодостатність як української моделі стильового самовияву.

Власне, Галина Яструбецька відповідно до епічного й поетичного матеріалу структурує своє літературознавче дослідження. Цілком логічно й мотивовано починає вона з того, що його перший розділ містить у собі синтезовані рефлексії історико-теоретичних засад експресіонізму та визначення його української модифікації. Тим часом другий (“Протоекспресіонізм в історії української літератури”), третій (“Національний варіант експресіонізму кінця XIX – першої половини XX століття”) і четвертий розділ (“Експресіоністична меритократія другої половини XX – початку XXI століття”) дослідниця свідомо

спрямовує в історико-літературне русло вивчення.

У результаті такого підходу до структурування теоретичного та художнього матеріалу, його взаємопоеднання й аналізу Галина Яструбецька приходиться до доволі оригінальних і новаторських висновків, які мають незаперечну наукову цінність. Перше, на що справедливо вона звертає увагу – розширення рамок ідейно-естетичного функціонування в нашому національному письменстві експресіонізму, навіть більше; доводить положення про те, що деякі його ідеї народжувалися раніше або ж синхронно із західноєвропейськими філософсько-теоретичними постулатами, котрі вмотивовували появу абсолютно нового типу художнього мислення.

Друге, на чому акцентує обґрунтованість своїх поглядів і позицій авторка монографії, це те, що український експресіонізм, усамостійнюючи свою поетику, “абсорбував найбільш сутнісне з елітної літературної парадигми. Йдеться про середньовічні ідеї Бога й літературно-акафістні модуляції слова; просторово-антропологічні зміщення в бік містичного, ірраціонального, концепт духовного мандрівництва барокової епохи; емоційно почуттєвий масштаб екстазу, надміру з концепції особистості романтизму; переосмислений дарвінізм як можливість внутрішньої переміни трансформації свідомості з теорії реалістичного мистецтва; увиразнений символістський монізм; логіка мікроскопа й призми імпресіонізму, що експресіонізмом трансформована у фокусування на суті речей” (с.302).

Зрозуміла річ, щоб побачити, аналітично виокремити, відповідно поцінувати ці складові українського літературно-художнього експресіонізму, врешті, відповідно окреслити перспективну його тенденцію в нашому національному письменстві, необхідно якомога ширше знати цей процес народження, утворення та ідейно-естетичного функціонування